

**A szociális munka professzionalizációja a jóléti államokban II. –Amerikai
Egyesült Államok**

A két világháború között a szociális munka professzionalizációjában kétségtelenül az Amerikai Egyesült Államok jutott legtovább. A II. világháború végén az észak-amerikai szociális munkás szakma a legjobb úton volt afelé, hogy kizárólag egyetemi képzésben szerzett kompetenciával bíró szakemberek által végzett tevékenység legyen. Az ENSZ-nek és az Egyesült Államoknak a háború utáni rekonstrukciót segítő ügynökségei (US Foreign Operations Administration), melyek aktív szerepet vállaltak a háborútól sújtott Európa szociális intézményeinek fel- és újjáépítésében, majd a harmadik világ országaiban a szegénység leküzdésére létrehozott szociális intézmények fejlődésében, a szociális munkát kulcsfontosságú professziónak tekintették a demokrácia terjesztésében. Ebben az összefüggésben nyer értelmet az is, hogy az egyesült államokbeli szociálismunkás-szakma etikai kódexének értékalapjává az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát és a jóléti államok felépülésében szerepet játszó értéktételezéseket tette (Kendall 1994, 18; Hokenstad – Kendall 1996; Lorenz 1994, 73). Az egyesült államokbeli szociális munka elsősorban azokon a szakembereken keresztül hatott Európában, akik nagy számban vettek részt a háború után a tengerentúli egyetemek szociálismunkás-képzéseiben, az ENSZ és az USA Külügyminisztériumának finanszírozásában. Az észak-amerikai case work modell terjedését az is indokolta, hogy az európai hagyományban gyökerező pedagógiai indíttatású szociális szakmák képviselői a fasiszta rezsimekben aktív szerepet töltöttek be, emiatt ezen szakmák korábbi képviselői diszkreditálódtak, és maga a szakmai irány ideológiai szempontból gyanússá vált (Lorenz 1994, 59–81, 95; Kersting – Riege 1995, 85-86, Müller 1992, 125–138).

A szociális munka tudományos megalapozása a XIX. század végétől

Az észak-amerikai szociális munka gyökerei a XIX. századi jótékonyági szervezetek (Charity Organization Society) és a társadalmi problémák enyhítésére szerveződött

mozgalmak (mint amilyenek a gyermekek bántalmazását megelőzni kívánó és a gyermekek védelmét célul tűző egyesületek voltak) mellett a szociológia XIX. század végi első műhelyeinek legjelentősebbikéhez, a chicagói iskolához kötődött. Jane Addams chicagói settlementjében, a Hull House-ban nemcsak segítő munka, hanem kutatás és politikai tevékenység is folyt (Deegan 1990; Müller 1992, 38–59). 1920 előtt a szociális munkások különböző tevékenységeket folytattak. Munkájuk egyként magába foglalta a társadalmi reformfolyamatok támogatását, valamint az egyénnel és családokkal folytatott esetkezelést. Az 1920-as években viszont a társadalmi reformmozgalom marginális helyzetbe került a szakmában. A szociális munka leszűkült az esetkezelésre. A professzionális szervezetek témái közül kimaradtak a politikai kérdések, a vezetésükből pedig a chicagói iskola és settlement képviselői, Jane Addams éppúgy, mint a korábbi Hull House rezidens szociológiaprofesszor, Julia Lathrop, a békével, a gyermekmunka szabályozásával és a minimálbérrel kapcsolatos törvények kidolgozója (Franklin 1990). A professzionalizációhoz elméleti alapot kereső szakma a pszichológiai elméletekben lelte meg a gyakorlat megalapozásának megfelelő eszközét. A szociális munka ezzel lett elismert egyetemi szak. Ennek megértéséhez látnunk kell, hogy a pszichoterápiás szolgálatok fejlődése az Egyesült Államokban más mintákat követett, mint Európában. Freud egyesült államokbeli előadó körútjai az 1910-es és 1920-as években nagy visszhangra találtak a gyakorlatot megalapozó elmélet után kutató szociálismunkás-szakma képviselői között. A Smith College pszichiátriai szociális munkásokat képző iskolájában már 1918-ban tanították Freud elméletét. A későbbi pszichoterápiás újítások mindegyike meglege követteit a szociális munkás tanácsadók között (Howe 1987; Szabó 1999). A pszichoanalitikus elméleten alapuló csoportterápiákat a szociális munkások az 1930-as években kezdték, és a családterápia előzményei is a szociális munkások nevelési tanácsadási tevékenységében kereshetők (Franklin 1990; Popple 1996, 2290). A pszichoterápiás módszerek uralkodóvá válását a szociális munkában a kor nagy alapítványai is segítették. A szakma fejlődésére a legnagyobb hatással a Russell Sage Alapítvány volt, mely 1912 és 1932 között 4,8 millió dollárt adományozott a szociális munka fejlesztésére magán szociális szolgálatoknak, képzéseknek, és nagy szerepet játszott finanszírozóként a könyvkiadásban is. A megalapozó elmélet (pszichológiai elméletek) ezen megválasztásával és a pszichoanalitikusan orientált esetkezelés

módszerének központi jelentőségűvé válásával viszont a szociális munka megszűnt kizárólag a szegényeket, a kirekesztetteket szolgálni. A szociális szolgálatokat egyre növekvő mértékben használták a középosztály képviselői. Egy 1948-as kutatás kimutatta, hogy a nevelési tanácsadók (nagyjából így fordíthatnánk le a 'child guidance center/clinic' kifejezést, mely szintén a szociális munkások felségterülete volt) klientúrájának 60%-a a jómódú népesség köréből került ki. Ez az arány a későbbiekben sem változott. Egy, a családsegítő szolgálatok tevékenységét USA-szerte vizsgáló 1960-as kutatás szerint e szolgálatok klientúrájának 9%-át felső osztálybeliek, 48%-át középosztálybeli családok alkották (Reisch 1996, 2287. o.). Az 1920-as években felfutó „mentálhigiénés mozgalom” tehát azt jelentette, hogy az Egyesült Államok szociális munkás magánszolgálatai jelentős részévé váltak az Egyesült Államok mentálhigiénés hálózatának. 1996-ban a mentálhigiénés szolgáltatások felét a szociális munkások látták el (Morris 2000, 59).

Mindezek után nem csodálható, hogy amikor az 1930-as évektől növekvő mértékben kezdett kialakulni az Egyesült Államokban a jóléti állam szociális ellátó rendszere, és a következőkben az állami szolgálatok kínálták a legfőbb elhelyezkedési lehetőséget a szociális munkásoknak, ez nem váltotta ki a szakma vezető köreinek helyeslését. A szociális munkás állások jellemzői és a betöltőkkel szemben támasztott követelmények is jelentősen változtak. Korábban a magánintézményekben dolgozó szociális munkások túlnyomórészt graduális képzésben szerzett diplomával rendelkeztek (Master of Social Work, MSW fokozat), a szociális munkásokat képző iskolák egyre inkább ilyen képzéseket kínáltak, szemben a korábbi szakmai bizonyítványt vagy alsó szintű képesítést nyújtó kurzusokkal (ez utóbbi az észak-amerikai egyetemi alsó szint, Baccalaurate of Social Work, BSW). Az új állami szociális szolgálatokban végzett feladatoknál viszont pontosan az utóbbi bizonyítványokat vagy alsóbb fokú végzettséget várták el ahhoz, hogy „az állami szolgálatok alkalmazottai a jól alkalmazkodó állampolgárokat segítsék megbirkózni a munkanélküliség jelentette problémákkal” (Popple 1996, 2287). Ez a helyzet végül a szakma kettészakadását eredményezte. Bár az egyetemet végzett szociális munkások elismerték az állami szociális szolgálatokat a szakma legitim gyakorlati terepeként, de

a végzeteknek csak kevesebb mint egyharmada dolgozott a közszférában, a jövedelemfenntartó szolgálatok alkalmazottai között a számuk elenyésző volt (a képzett szociális munkásokat tömörítő NASW tagságának csupán 1%-a dolgozott ezen a területen), és nem fogadták be a szakmába az alacsonyabb képzettségű állami alkalmazottakat. Ezek a szociális munkások nem nyertek felvételt a legnagyobb szakmai egyesületbe, amely túlnyomórészt esetkezelést végzőkből állt (American Association of Social Workers) (Popple 1996, Morris 2000, 59). Mindazonáltal az állami jóléti intézményekben dolgozó többség is létrehozta a saját szervezeteit, és csatlakozott a szakszervezeti mozgalomhoz.

A szakmában mindvégig, bár marginális helyzetben, létezett egy kisebbség, mely a társadalmi aktivizmusnak a settlement mozgalomban kezdődött hagyományát követte. Ez a kisebbségi mozgalom az 1934–42 között megjelent Social Work Today c. folyóirat körül gyülekezett, legnagyobb hatású alakjai Gordon Hamilton, a New York School of Social Work és Bertha Capen Reynolds, a Smith College professzora volt. A korábban radikálisnak, ma inkább progresszívnek nevezett irányzat folyamatosan kritikával illette a szakma főáramának mentálhigiénés megközelítését. Többféle, főképp baloldali teoretikus álláspontból kiindulva a társadalmi működés sajátosságaiból eredeztették a társadalmi bajokat, a szociális munka klienseit pedig ezen folyamatok áldozatainak tekintették. A gyakorlatban pedig igyekeztek összekötni az esetkezelést a közösségi tevékenységgel és a politikai aktivizmussal. A McCharthy-érában azonban nagy részük feketelistára került, a mozgalom is háttérbe szorult. A radikális irányzat az 1960-as évek polgárjogi és háborúellenes mozgalmában született újjá (Bombyk 1996, 1933–1942, Weismiller – Rome 1996, 2307).

Tehát egy olyan észak-amerikai szociális munkás szakma asszisztált az európai szociális szakmáknak a II. világháborút követő újjászerveződése és a szociális munkának az ENSZ által segített világméretű elterjedése körül, mely a pszichoterápiás módszerekkel végzett esetkezelést tekintette központi módszerének, és alapvetően apolitikus volt, vagy legalábbis a „tudományos neutralitás” elvét vallotta. De azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az esetkezelés módszere, mely a résztvevők egyediségét és értékességét, a kliens-szakember kapcsolat nyitottságát, toleráns és demokratikus

jellegét hangsúlyozta, az adott korban értékes és haladó hagyományt jelentett azokban az országokban, ahol megtapasztalták az emberi méltóság folyamatos megsértését a fasiszta rendszerekben, és az ezeket szolgáló szociális szolgáltatások működésében (Lorenz 1994, 73). Úgyhogy ez a „tudományos neutralitás” ugyanúgy nem jelentett értékmentességet, ahogy maga a társadalomtudomány sem volt története során sosem igazából értékmentes (Weber 1987). Az észak-amerikai szociális munka progresszivitását növelte, hogy a második világháború után Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát és a jóléti állam premisszáit fogadták el a szakma értékalapjaként. Így az értékalapot tekintve nem volt különbség a baloldali és konzervatív szociális munka irányzatok között. A case work módszerét egyébként nem tekinthetjük pusztán amerikai módszernek, mert akkor semmibe vennénk a korábbi európai hagyományokat, például a szociálpedagógiának a Weimari Köztársaságban létrehozott teljesítményét (lásd ezzel kapcsolatban Müller 1992, 108–129) és a fasizmus éve alatt Amerikába kivándorolt német szociálpedagógusok sokéves munkáját, mellyel fejlesztették az észak-amerikai szociális munkát (Lorenz 1994, 70–75). Ez utóbbiakról a későbbiekben még lesz szó.

A jóléti állam intézményrendszerének kifejlődése és a szociális munka a második világháború után

A második világháború utáni gazdasági fellendülés sem változtatta meg az egyesült államokbeli szociális munka fejlődési sajátosságait. A kor közgondolkodása a szegénységet a gazdasági haladás következtében gyorsan eltűnő jelenségnek tekintette. A közvélekedés szerint (melyet tudományos művek, például Galbraith *Affluent Society* c. műve is megerősítettek) a még létező társadalmi problémák fő oka az elszigetelt kistérségek elmaradottságában és az egyének rossz alkalmazkodásában keresendők. A korabeli elképzelések szerint az elszigetelt szegénységet („insular poverty”) megfelelő kistérségi felzárkóztató programokkal, az egyéni hibák következtében előállott szegénységet („case poverty”) pedig az alkalmazkodást elősegítő esetkezeléssel meg lehet szüntetni. A háború utáni ultrakonzervatív kormánypolitika a közösségi aktivitást egyébként is eleve gyanúsnak tekintette. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a szociális munka fókuszában továbbra is a mentálhigiénés tevékenység álljon. A pszichológiai módszerek egyeduralmát

erősítette az is, hogy a háború alatt a több millió katonának jelentkező ember pszichológiai tesztelése bizonyította a mentálhigiénés problémák jelentőségét és elterjedtségét. Így az 1950-es években a szociálismunkás-képző iskolák hallgatóinak túlnyomó többsége (felmérések tanúsága szerint 85%-a) esetkezelésre szakosodott. (Popple 1996, 2287). A szakma kettészakadtsága – a képzetlen és a szakmai szervezetekbe be nem fogadott állami alkalmazotti többség és az egyetemi képzettséget szerzett, túlnyomórészt nonprofit vagy forprofit magánszolgálatoknál dolgozó kisebbség – sem szűnt meg, bár történtek próbálkozások, hogy legalább az egyetemi alapfokot (BSW) végzetteket fogadják be az 1955-ben létrejött átfogó egyesületbe (National Association of Social Workers, NASW).

Az amerikai társadalom önelégültségének az 1960-as évek polgárjogi mozgalmai és szociológiai kutatásai (például Harrington 1962-ben megjelent *A másik Amerika* és Macdonald 1963-as *A mi láthatatlan szegényeink* c. könyve), „a szegénység újrafelfedezése” vetett véget. A Kennedy- és Johnson-kormány szociális intézkedései összesített támadást intéztek a szegénység ellen. A törvények háttéréül az 1930-as évektől az 1970-es évekig a jóléti államok felépülésében általában közrejátszó ideológiai előfeltevések szolgáltak. Az Egyesült Államok döntéshozói továbbra is vallották, hogy a családoknak kell elsősorban gondoskodniuk egymásról, de – a közvélekedés szerint – a családok a huszadik század gyors változásainak következtében veszélyeztetettekké váltak, és súlyos stressz-helyzeteket éltek meg. A gazdasági rendszer folyamatos változásai nyomán gyarapodtak a kockázatok, melyek negatív hatással voltak a családi élet minőségére. Emiatt a társadalomnak az államon keresztül biztonsági hálót kell létrehoznia. Robert Moroney a jóléti állam egyesült államokbeli válfájának létrehozása mögött megbúvó ideológiai előfeltevésekről a következőket írja:

1. Hittünk abban, hogy több, csoporthoz köthető szükséglet közösségi cselekvést tesz szükségessé. Ez a közjóról és a közérdekről szóló érvrendszer egyik variációja, mely a közoktatástól a társadalombiztosításig és a nemzeti egészségügyi biztosításig terjedő programok létrehozásához vezetett.

2. Hittünk abban, hogy a családi élet minősége javítható, ha a rászoruló családtagokról gondoskodókat részben mentesítjük a gondoskodással járó hatalmas teher alól. A példák az ezen alapelveken felépülő szolgáltatásokra a háztartásvezetési és házi gondozói szolgálat az elesett idős embereknek, és a helyettesítő gondozás az értelmi fogyatékos gyermekek szüleinek.
3. Hittünk abban, hogy a szociális szolgáltató szervezetek, mind az államiak, mind pedig a magánkézben lévők, hatékonyan és felelősen fogják kielégíteni az emberi szükségleteket. Ezen alapelvek aspektusaihoz tartoznak a piaci mechanizmusok kudarcaira, a szolgálatokba való beruházások kiváló megtérülésére, valamint a centralizált és decentralizált szolgáltatási rendszerek kombinációjára való hivatkozások.
4. Hittünk abban, hogy a szakembereknek központi jelentőségük van a hatékony szolgáltatásban. Erre az alapelvekre vezethetők vissza a napközi és gondozó otthoni ellátást nyújtó, valamint a gyermekvédelmi szolgáltatások személyzetével kapcsolatos elvárásokat tartalmazó törvények. (Moroney 1991, 139.)

Ezek az ideológiai előfeltevések alapozták meg, hogy *Kennedy szociális törvényében* központi szerepet kaptak az állami szociális szolgálatokban a szociális munkások. A segélyre szorulókat számát a segélyezéshez kötött intenzív esetmunkával akarták csökkenteni. A törvény hangsúlyozta a szociális szolgálatok preventív, rehabilitatív és családmegtartó célját, a szociális szolgálatokat bevonta az idősokkal folytatott munkába, meghatározta az esetvitelért felelős szociális munkások maximális esetterhelését, tanácsadást és információs szolgáltatást biztosított a rászorulóknak, előírta, hogy minden kliens esetében szolgáltatási tervet kell összeállítani, és a segély megítélését a jogosultság környezettanulmánnyal történő megállapításához kötötte. A szövetségi kormány ugyanakkor kötelezettséget vállalt a szociális szolgáltatások költségeinek 75%-os finanszírozására az egyes államokban.

A törvény nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A közsegélyben részesülő családok száma 1962 és 1967 között 50%-kal – számokban kifejezve egymillióval – nőtt. Az elemzők szerint ennek több oka volt. Mindenekelőtt a törvény nem határozta

meg, hogy mit jelent a szociális szolgáltatás, és a gyakorlatban sem alakultak ki a megfelelő eljárások. Ehhez társult második problémaként, hogy hiányoztak a megfelelően képzett szociális munkások, akik képesek lettek volna a szolgáltatási stratégiát működtetni. A szolgálatok működtetéséhez egyszerűen nem volt elegendő megfelelően képzett szociális munkás az Egyesült Államokban. A közszolgálatok alkalmazottainak mindössze 4%-a volt képzett, a képzetlen munkaerő pedig olyan gyorsan cserélődött, hogy lehetetlen volt őket betanítani, annak ellenére, hogy a szakmai körök kidolgozták azokat a praxismodelleket, melyek lehetővé tették volna ilyen körülmények között is a hatékony gyakorlatot. A harmadik problémát az jelentette, hogy a szolgáltatási rendszer költségei – az igen bőkezű szövetségi felelősségvállalás ellenére – olyan magasak voltak, hogy az messze meghaladta az egyes államok áldozatkészségének határait (Morris 2000, 54). Mint az ezzel kapcsolatos kutatások kimutatták, a negyedik probléma az volt, hogy a segély nem bizonyult elégségesnek ahhoz, hogy a kliensek képesek legyenek valóban hasznosítani a hozzájuk kapcsolt szociális szolgáltatásokat. A sikertelenség viszont rontotta a szociális munka megítélését a közvéleményben (Gilbert, 1998, 87-88. o.) Érdekes, hogy a segélyre szorulóknak számának növekedését magyarázóknak sem ekkor, sem később nem vetik fel azt a nagyon kézenfekvő indokot, hogy a korábbinál lényegesen nagyvonalúbb, szakmailag jobban megalapozott és kevésbé stigmatizáló ellátás inkább elérte a rászorulókat.

A Johnson-kormány 1964-es szociális törvényének mindenek felett álló célja ismét a segélyezettek számának csökkentése volt. E törvény szakított a Kennedy-féle törvény szellemével, amennyiben nem az egyéni esetkezelést tekintette a szegénység leküzdése legfőbb eszközének. A „lágymód” preventív és rehabilitatív szociális szolgálatok helyett a „kemény” szolgáltatásokat részesítette előnyben, mint amilyenek a képző és átképző, az oktatási egyenlőtlenségeket csökkentő, a munkába helyező programok és gyermekgondozási szolgáltatások. Ugyanakkor a programok működtetésében a központi szerepet a szegény állampolgárok öntevékeny aktivitásának kellett volna játszania. Bár ez utóbbi a végrehajtás során a „maximum kivitelezhető részvétel” formulájává silányult, ami inkább szolgálta a szegény és potenciálisan lázongó népesség lecsendesítését, semmint a hatalomba való bevonását (nem utolsósorban azzal, hogy a döntéshozó testületekbe tiszteletdíjas

közösségszervezőként „kooptálta” e csoportok hangadó tagjait), a törvény nyomán viszont létrejöttek a munkaerő-piaci és oktatási egyenlőtlenségek csökkentésének programjai. Ilyenek a Gazdasági esély irodáinak keretein belül létrejött oktatást segítő programok (Head Start, Project Follow Through, Upward Bound), amelyek felzárkóztató programokat kínáltak a hátrányos helyzetű kisebbségi családok óvodáskorú gyermekeinek, az ugyanebből a népességből kikerült általános iskolás gyermekeknek, és igyekeztek megakadályozni az iskolából való kiesést; a VISTA (Volunteers in Service to America), amely önkéntesek bevonásával a gazdaságilag és kulturálisan elmaradott területek lakóinak igyekezett segítséget nyújtani; a foglalkoztatási programok (Jobs, Jobs Corps, Neighbourhood Job Corps), melyek a tartós munkanélkülieknek és az iskolából kimaradt munkanélküli fiataloknak hoztak létre pénzalapokat és szolgáltatásokat; a Közösségi Akció Program (Community Action Program), mely közösségi és gazdasági források létrehozásával a hosszú távú szegénység okait igyekezett megszüntetni. Ez utóbbi program keretében 3000 olyan közösségi szociális szolgáltató központ jött létre, mely tanácsadást, jogi segítséget, foglalkoztatást segítő programokat és egészségügyi, valamint gyermekintézményeket is működtetett. Mindezen programokban – bár eredetileg a törvény szövegéből kimaradtak – később (sajátos szakértelmük folytán) kulcsszerepet játszottak a szociális munkások. A szociálismunkás-képző iskolákban pedig megjelentek azok a kurzusok, melyek a szociálpolitikai döntéshozásra, közösségi tervezésre és szociális adminisztrációra készítették fel a hallgatókat (Popple 1996, 2288–2289). Az 1967-es újabb szociális törvény létrehozta a WIN-programot, amely a segélyben részesülők munkábaállását igyekezett elősegíteni, helyenként kikényszeríteni, ugyanis lehetővé tette, hogy megvonják a szociális irodák a segélyt azoktól, akik nem vettek részt a munkába állító vagy egyéb programokban (Franklin 1990; Gilbert 1998). A törvény ugyanakkor szétválasztotta a segélyezést és a személyes szociális szolgáltatást. E szabályozás támogatói leginkább arra hivatkoztak, hogy „a kliensek nem alakíthatnak ki bizalmon alapuló kapcsolatot az esetvitelért felelős szociális munkással, ha annak lehetősége van a segély megvonására” (Reisch 1996, 1984). Voltak olyanok is, akik ellenezték a segélyezés és a személyes szociális szolgáltatás szétválasztását, mert attól tartottak, hogy a kliensek – ha megszűnnek a rutinszerű látogatások – önként nem fogják igénybe venni a személyes szociális szolgáltatásokat. A szociális szolgálatok

szakemberhiányát a törvény azzal igyekezett enyhíteni, hogy lehetővé tette a szolgáltatás megvásárlását a magán (nonprofit és forprofit) szolgáltatóktól. A törvény szövege mögött más megfontolások is közreműködtek, nemcsak a hatékonyság igénye. Az 1962-es törvény végrehatása nagyon sokba került. Mivel az egyes tagállamok vezető testületeinek szinte semmibe sem került szociális szolgáltató hálózatuk fejlesztése, viszont a jóléti intézkedések növelték legitimitásukat, ezért igen kiterjedt szolgáltató rendszereket hoztak létre a rendelkezésre álló szövetségi pénzekből (Hopps – Collins 1996; Popple 1996, Reisch 1996; Gilbert 1998).

Azonban az 1967-es törvény sem váltotta be a reményeket. A gyermekgondozási segélyben (Aids for Families with Dependent Children, AFDC) részesülők száma 1967 és 1972 között több mint duplájára nőtt, miközben a szociális szolgálatok működési költségei 281,6 millió dollárról 1688,4 millió dollárra növekedtek. Az okok között az elemzők megemlítik, hogy továbbra sem volt világos, mi alkot szociális szolgáltatást, a hozzájutási kritériumok igen nagyvonalúak voltak, így a szolgáltatáshoz szinte bárki ingyen hozzájuthatott, nemcsak azok, akik valóban rászorultak az ingyenességre (a szolgáltatáshoz egyébként bárki hozzájuthat, de a magasabb jövedelműeknek fizetniük kell érte az Egyesült Államok jóléti rendszerében), továbbá az egyes államok igen jó módszereket találtak ki, amelyekkel a törvény biztosította szövetségi pénzekből szolgáltatásokat vásárolhattak a magánszolgáltatóktól (Reisch 1996). A kliensek szempontjából a legnagyobb problémát az jelentette, hogy a Johnson-féle programok növelték a szegény kliensek állami ellenőrzését. A kliensek közvetlen ellenőrzését a jogosultság megítéléséhez előírt „környezettanulmányokkal” végezték a jóléti hivatalok képzetlen szociális munkásai, akik egyrészt az általuk megszabott viselkedési elvárásoknak való megfeleléshez, másrészt képzési, illetve terápiás szolgáltatásokban való részvételhez köthették a pénzsegély odaítélését. Ez a szegény kliensek esetében joggal nevezhető intézményi diszkriminációnak (Jordan 1984 [1993, 79–80], Gans 1992; 1994; Gilbert 1998).

Az éppen kormányon lévő Nixon-adminisztráció több megoldást is kipróbált a növekvő szociális kiadások visszafogására. A legjellemzőbb, és később is többször próbált módszer az összkiadások költségvetési plafonjának, illetve az egyes

szolgáltatástípusok költségvetési korlátainak a meghatározása és más szabályozó intézkedések meghozása volt. Végül 1975-ben újabb szociális törvény született, az 1975 évi XX. törvény. A törvény új szolgáltatási formákat nem írt elő, viszont az egész országra kiterjedő szolgáltatási hálózat kifejlesztését tűzte ki célul. Ennek érdekében előírta a szolgáltatási hálózat minimálisan megvalósítandó elemeit az egyes államokban. Ismét összekapcsolta a jövedelmefenntartó ellátásokat a szociális szolgáltatásokkal, lehetővé tette a magánszolgáltatóktól való szolgáltatásvásárlás kiterjesztését, és mindezekhez ismét igen nagyvonalú finanszírozási konstrukciókat rendelt (az adómegosztásnak az egyes államoknak visszajuttatott részét rendelte szolgáltatásokra fordítani). E törvény a következő négy pontban határozta meg a szociális szolgálatok céljait:

1. a gazdasági önfenntartás elősegítése, a jóléti függőség megelőzése, csökkentése és megszüntetése,
2. a gyermekek és védelemre szoruló felnőttek veszélyeztetésének (bántalmazásának, elhanyagolásának és kizsákmányolásának) megelőzése, orvoslása, különös tekintettel a családok egységének védelmére és újrateremtésére,
3. a fölösleges intézményi elhelyezések megelőzése és csökkentése a területi és házigondozási szolgáltatások fejlesztésével,
4. az intézményi gondozásba utalás és felvétel azokban az esetekben, amikor az okvetlenül szükséges (Reisch 1996, 1987).

A törvény (és későbbi revíziói) tulajdonképpen az egyesült államokbeli jóléti állam csúcspontját, a korábbi folyamatok kiteljesedését jelentette. Ekkor alakult ki az a jóléti rendszer, amelyet ma is láthatunk az Egyesült Államokban. A jóléti kiadások (beleértve a jövedelmefenntartó ellátásokat, mint amilyen a társadalombiztosítás és a segélyezés, az egészségügyi és lakásügyi kiadásokat, az oktatást, a veteránoknak biztosított ellátásokat és az egyéb szociális szolgáltatásokat, melyeknek részét képezik a szociális munkások által végzett szolgáltatások is) 1965-ben a nemzeti jövedelem 12%-át tették ki, 1975-ben a növekvő nemzeti jövedelem mellett ez az arány már 19% volt (Bixby 1996).

A kialakult rendszert viszont az első pillanattól súlyos problémák terhelték. Mint már említettem, a nagyvonalú finanszírozás miatt az államoknak szinte semmibe sem került szolgáltató rendszerük fejlesztése, emiatt a szolgáltató hálózatok rendkívül gyorsan kezdtek szaporodni, ami az átfedések, illetve a koordinátlanság miatt a már meglévő szolgáltatások hatékonyságát is jelentősen rontotta, és a kliensek érdekeit sem szolgálta (ez volt az az időszak, amikor akár 6-8 szolgáltató is foglalkozhatott ugyanazzal a családdal). Természetesen a szociális szolgálatokra elköltött összegek tovább növekedtek, miközben a segélyezettek száma nem csökkent (Reisch 1996; Bixby 1996). A munkáshelyező "kemény" szolgáltatások legalább annyira hatástalanok voltak a segélyezettek számának csökkentésében, mint a szociális munkások esetkezelése, életkészségtréningje vagy tanácsadása. A programok csak azok esetében voltak sikeresek, akik amúgy is elhelyezkedtek volna (Gilbert 1998, 99). És mindez történt egy olyan érában, mely egyre tudatosabban kívánta ellenőrizni, hogy mire is költődik az adófizetők pénze (Morris 2000).

Azt is világosan kell látnunk, hogy az Egyesült Államok jóléti rendszerének fejlődése a kezdet kezdetétől a liberális-reziduális fejlődésmenetet követte. Az állami szolgálatok kizárólag a szegények számára jöttek létre, és a szociálpolitika meghatározói az öngondoskodás elősegítését tekintették ezek legfontosabb céljának. Ha megnézzük Moroney leírását a jóléti rendszer fejlődését megalapozó előfeltevésekről, ott elő sem kerül az állampolgárok szociális jogainak kérdése. Az állami szolgáltatások kizárólag a szegényeknek nyújtottak, még a legbőkezűbb időszakban is olyan szolgáltatásokat, melyek semmiképpen sem lehettek alternatívái a munkaerőpiaci részvételnek. A középosztály jóléti szükségleteinek kielégítését a piaci szolgáltatókon keresztül képzelték el. Ha az állami szolgálatokat igénybe is vették a középosztálybeliek, az nem a törvényhozók intenciói szerint történt. A társadalombiztosítási rendszerből a népesség nagy csoportjai maradtak ki még abban az időben is, amikor az a legkiterjedtebb volt. Ebben a rendszerben ugyanakkor nagy jelentősége van a munkaadók által létrehozott jóléti szolgálatoknak („workfare”).

Az Amerikai Egyesült Államok jóléti rendszerének még egy sajátosságát meg kell említenünk a kép teljessége végett. Az amerikai kultúrában máig él a *jótekonyság hagyománya*, ami miatt a jóléti szolgálatokban ma is jelentős szerepet játszanak

laikusok, akár szolgáltatások alapítóiként, akár professzionális szolgálatok önkéntes munkatársaiként vagy jótékony adakozóként. A jótékonyosság viszont most is, mint mindig, ellentmondásos jelenség, mert egyszerre testesíti meg a közösségi szolidaritást és a morális értékelő attitűdöt, mely a szegénnytörvény öröksége az amerikai jóléti kultúrában. Ez a morális értékelő attitűd hozta magával, hogy oly nagy jelentőséget tulajdonított a közvélekedés a "jóléti függőség" elkerülésének, és oly sok előítélet él a közvéleményben a szegényekkel kapcsolatban (lásd Gans 1994). És ezek a vélekedések alapozták meg, hogy az új jobboldal Ronald Reagan elnöksége alatt sikerrel építette le a legrászorultabb állampolgárok rendelkezésére álló szolgáltatásokat.

A jóléti állam intézményrendszerének kiépülése és ennek sajátosságai a szociálismunkás-szakma fejlődésében felettébb jelentős következményekkel jártak. Az intézményrendszer fejlődésével megnőtt a *szociális munkások száma*. Míg a nagy gazdasági világválság előtt a szociális munkások számát negyvenezerre tehetjük az Egyesült Államokban, a válság idején ez a szám a duplájára nőtt, 1993-ban pedig a Munkaügyi Minisztérium becslése szerint 586 000 szociális munkás állt alkalmazásban. Ezeknek viszont csak kevesebb mint fele rendelkezett adekvát képesítéssel. Körülbelül 150 000 közülük az egyetemet végzett (MSW). Mindezek mutatják, hogy a szociálismunkás-szakma egyike a legnépesebb professzióknak az Egyesült Államokban (Goldstein – Beebe 1996). Viszont a *szakma kettészakadottságát* – a képzetlen állami alkalmazottak és a magánszolgálatokban dolgozó felsőfokú képzettséggel rendelkezők mentén – nem sikerült megszüntetni. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy a képzettek szinte kizárólag mentálhigiénés tanácsadásra specializálódtak, a szociálpolitikát, a közösségi szociális munkát és a menedzsmentet az egyetemi hallgatóknak az elmúlt negyven évben mindössze 15%-a választotta szakirányként, akkor világossá válik, hogy az amerikai szociális munka – legalábbis ami a képesítetteket illeti – a *gyakorlat nagyon szűk profilját* mutatja, annak ellenére, hogy az ökológiai perspektívát az Egyesült Államok elméletalkotóinak köszönhetjük (Morris 2000).

Tehát sem a statisztika, sem a közgondolkodás nem csak a szakirányú képesítéssel rendelkezőket vagy az ilyen képesítést megkövetelő állások betöltőit tekinti szociális

munkásnak, hanem rendkívül heterogén, nagyon különböző felkészültséget igénylő tevékenységeket neveznek így a munkaerőpiacon. Az állami szociális szolgálatok igen gyors expanziója sok olyan álláshelyet teremtett, melyeket nem tudtak képzett szociális munkásokkal betölteni, de amelyeknek betöltőit a közvélekedés szociális munkásoknak tartotta. A professzionalizáció így magába foglalt egyfajta deprofesszionalizációt is. A *szociálismunkás-szakma rétegei* az National Association of Social Workers (NASW) 1981-es nyilatkozata szerint a következők:

Preprofesszionális szint:

- szociális munkát kisegítők (social work aid) középiskolai végzettséggel
- szociális szolgálatok technikai alkalmazottai (a tevékenységnek megfelelő végzettséggel)

Professzionális szint:

- szociális munkások (BSW végzettséggel)
- szociális munkások (MSW végzettséggel)
- szakvizsgázott (certified) szociális munkások vagy a Diplomás Szociális Munkások Akadémiájának tagjai (ACSW, mely kétéves, az MSW vagy a doktori fokozat megszerzése utáni szakmai gyakorlatot és ezek után egy sikeres vizsga letételét feltételezi)
- testületi tagok (social work fellow – lefordíthatatlan kifejezés, mely olyan szakemberekre vonatkozik, akik magas szintű oktatási, kutatási és döntéshozási tevékenységet végeznek – KJ.). (Hopps – Collins 1996, 2273.)

Az 1975. évi törvény tovább bővítette a lehetőséget arra, hogy az állami ügynökségek szolgáltatásokat vásároljanak magánszolgáltatóktól klienseik számára. Ezután a „kiszerezések” gyakorlata olyan méreteket öltött, hogy az 1980-as évekre az államilag finanszírozott szolgáltatások túlnyomó többségét a nem állami (nonprofit és forprofit) szolgáltatók látták el (Reisch 1996; Gibelman 1996). Ez mindenképpen a professzionális szociális munkások érdekeinek felelt meg, ugyanis ők működtették a magánszolgálatokat. Ily módon igen komoly fejlesztési forrásokhoz juthattak, miközben gyakorlati területük jelentősen megnőtt. A magánszolgáltatóknak egyébként

is igen jó érdekérvényesítési esélyeik voltak az egyes államok és a helyi lakóközösségek vezető testületeiben. Jellemző, hogy a közösségi munkának a hatvanas években radikalizálódó új irányzatai előtt és mellett egészen más, cseppet sem radikális csoportok beszéltek közösségsszervezésként saját tevékenységükről („közösségi népjóléti tanácsok”, l.: Zastrow 1994, 222). A közösségsszervezés az 1960-as évekig és részben azután is vállalkozókból és szociális szolgálatok vezetőiből létrejött erősen konzervatív lakóhelyi szervezeteket jelentett, melyek inkább foglalkoztak a helyi erőforrások bürokratikus elosztásával, semmint a lakóközösség sajátos szükségleteivel (Franklin 1990).

A működési terület kiterjedése és az állami finanszírozási források megszerzése, sőt még a törvények intenciói sem jelentették azt, hogy a magánszolgálatok szociális munkásai ezek után elsősorban a belvárosi lepusztult városnegyedek szegényeivel foglalkoztak volna. Az 1975. évi XX. törvény az állami szolgáltatások tervezésében nagyfokú önállóságot adott az egyes államoknak és lakóközösségeknek. A decentralizálás nemcsak azzal járt, hogy minden állam, sőt minden kerület egyedi és sajátos szolgáltatási rendszert alakított ki. A decentralizálás másik következményeként – mivel a helyi döntéshozó csoportokban a legnagyobb súlya a középosztálybeli családok lakta elővárosok képviselőinek volt, akik a lakóközösségi nyomásnak nem tudtak ellenállni – a törvény értelmében juttatott állami pénzekből finanszírozott szolgáltatások aránytalanul nagy része jutott a középosztálybeli családok lakta elővárosoknak. Miközben a döntéshozók nem biztosították, hogy a szegény családok a nekik szánt szolgáltatásokhoz hozzájussanak (Reisch 1996, 1988).

A szociális munka nemcsak a lakóterületi szolgáltatások szaporodásával növelte munkaterületét. Átalakultak és fejlődtek az egészségügyben, az igazságügyben, az iskolákban (lásd ez utóbbival kapcsolatban Kozma 1992), a gyermekjólét területén nyújtott hagyományos szociális szolgálatok is, és megjelentek új szakmai területek. A szociális munkás szolgáltatások elterjedtek

- a foglalkozási rehabilitációban;
- a rendőrségen, ahol nemcsak a bűncselekmények áldozataival, hanem a személyzet problémáival is foglalkoznak (Treger 1996);

- a nagyvállalatok humán erőforrás-menedzsmenttel és vásárlói panaszokkal foglalkozó irodáiban;
- a katasztrófaelhárításban;
- a hadsereg humán szolgáltató irodáiban;
- az egyetemek tanácsadó irodáiban;
- megjelentek a válóperes bíróságokon (mediáció);
- a vállalati nyugdíj- és balesetbiztosítás mellett a munkahelyhez kötött jóléti szolgálatok magukba foglalnak személyes szociális szolgálatokat, melyek például a munkavállalók alkoholproblémáinak, kényszerhelyzeteinek kezelésére jöttek létre, és melyekben szép számmal részt vesznek szociális munkások, szerződött magánszolgáltatók alkalmazottaiként éppúgy, mint magánpraxisban;
- az ifjúsági- és gyermekmozgalom (cserkészlet) is fellelhető a szociális munkásoknak;
- a szakma felségterületéhez tartozik máig is a veteránok ellátása, ami az egyik legnagyobb költségvetés a szociális kiadásokban (Bixby 1996);
- megszaporodtak a felhasználók által fizetett fejlesztő, a szabadidő hasznos eltöltését biztosító szolgáltatások;
- a nőmozgalom saját alternatív intézményrendszert hozott létre, olyan szolgáltatásokból, mint a megerősített nőknek alapított krízisközpontok, a bántalmazott nőknek szolgáló menedékházak és a nők egészségügyi központjai (Gamble – Weil 1996, 485; Bricker-Jenkins – Lockett 1996).

A *közösségi szociális munka* újjáéledése a 60-as évekre tehető, és Saul Alinsky tevékenységéhez köthető. Bár voltak előzményei nemcsak Jane Addams működésében, hanem az egyes kisebbségi csoportok – az afrikai-amerikaiak, az amerikai indiánok, a spanyol anyanyelvűek, a kistelepülések és a farmerek – közösségi szerveződéseiben és nem utolsósorban a munkásmozgalomban. Annak ellenére, hogy Alinsky a mozgalomalapítás előtt dolgozott szociális munkásként, és radikális közösségi mozgalma egyértelmű kritikája volt a korabeli szociális munkának, nem tekintette magát a szociálismunkás-szakma részének (Alinsky 1972; Weil – Gamble 1996; Kahn 1996). Így ez a nagyhatású kritika ugyanúgy kívülről érte a szociálismunkás-szakmát, mint Herbert Gans (1992; 1994), Piven és Cloward (1971,

1991), valamint Doyal és Gough (1991) kiváló szociológiai elemzései, melyek közvetlenül vagy közvetve kritikát mondtak a szociális szolgálatok működéséről.

Az 1960-as évek amerikai baloldali mozgalmának központi alkotóelemei a következők voltak: a közösségre tett hangsúly, a lokalitás és a decentralizált szervezettség, a részvételi demokrácia és a döntések meghozása feletti közvetlen állampolgári kontroll, az öntevékeny közvetlen politikai akciók, a tevékenység parlamenten kívüli szerveződése, a „jótét lelkekkel” és jótékonyssággal szembeni bizalmatlanság, a hit a minden szegényt átfogó szervezettség lehetőségében (tekintet nélkül a résztvevők származására vagy bőrszínére), és az alternatív intézmények felépítésének koncepciója (Langan 1998, 209). E mozgalom képviselőinek a szakmában való megjelenésével megszűnt az esetkezelés a szociális munka uralkodó módszere lenni (Franklin 1990). A szociális munka újjáéledt progresszív irányzatának képviselői sikerrel dolgoztak azokban a közösségszervező programokban, melyeket a Johnson-adminisztráció 1964-es szociális törvénye hozott létre. A szociális munka baloldali irányzata tehát elsősorban az állami szolgálatokhoz kötődött, és azokon belül igyekezett emancipációs céljait a kliensekkel partneri viszonyban teljesíteni (Franklin 1990, 72; Bombyk 1996, 1938). A progresszív szociális munkások az 1970-es évektől jelentős publikációs tevékenységet folytattak. (Ennek a bőséges irodalomnak néhány darabja, de főleg azok részletei Magyarországon is megjelentek, pl. Cloward – Piven 1991; Pritchard – Taylor 1994) Több folyóiratot is kiadtak (Catalyst, Social Work Today). Mindenesetre működésük nyomán új (de legalábbis megújított) szakmai ág jelent meg a szociális munkán belül, a közösségfejlesztés és a közösségszervezés (Kahn 1996; Gosztonyi 1998, 238–239).

A szolgáltatások expanziója mögött egy másik társadalmi jelenség is munkált az 1970-es években, ami a szociálismunkás-szakma számára a közösségi munka új lehetőségeit nyitotta meg. Rendkívüli mértékben szaporodott a *különböző társadalmi érdekcsoportok szervezeteinek* száma. A nőmozgalom megerősödése már az 1960-as években kezdődött. Fejlődésének új szakaszát jelentette a Nők Országos Szervezetének (National Organization of Women) létrejötte 1966-ban. A „szürke lobb” erősödését olyan szervezetek létrejötte segítette, mint a Nyugdíjasok Amerikai Egyesülete (American Association of Retired Persons). A fogyatékkal élők

problémáit még láthatóbbá tették a vietnami háború következményei, és olyan egyesületek létrejötte erősítette ezek érdekérvényesítési esélyeit, mint a Fogyatékkal Élő Állampolgárok Amerikai Szövetsége (American Coalition of Citizens with Disabilities). Mindemelett a közvélemény egyre érzékenyebbé vált a különböző származású amerikaiak (puerto ricoiak, kubaiak, mexikóiak, afrikai-amerikaiak) problémáira, a multikulturális társadalom sajátos gondjaira. Ehhez társult a „melegek” közösségének mozgalma, mely 1969 (a new yorki úgynevezett „Stonewall lázadás”) után terjedt el országszerte, hogy kivívja az üldözés és diszkrimináció eltörlését. De nemcsak a polgárjogi mozgalmak expanzióját hozták az 1970-es évek, hanem jobboldali mozgalmakét is, mint amilyen a „Keresztény Jobboldal” (Christian Right) mozgalma, mely az abortuszkérdéssel, az iskolai hitoktatással és más kulturális kérdésekkel kapcsolatban követelte a politikai döntéseket. Mindez megváltoztatta, bonyolultabbá, participatívabbá és nyíltabban ideológikussá tette a szociálpolitikai döntéshozást (Reid 1996). Az új társadalmi mozgalmakban viszont nem vezetőként, hanem vagy érintett állampolgárként, vagy alkalmazottként vettek részt a szociális munkások, és részvételük sem jelentette azt, hogy a szakma és a politika viszonya központi kérdéssé vált volna (Morris 2000, 62).

A jóléti állam fejlődése kibővítette a *szociális munka kompetenciaterületét*. A szociális munkások munkaterületébe kerültek mindazok a problémák, melyeket a közvélemény és az állam szociális problémáknak tekint. Az USA vonatkozásában ezek a következők:

1. A szegénység és minden ezzel – akár okként, akár következményként – összefüggőnek tekintett társadalmi zavar, úgymint a gyermekek és védelemre szoruló felnőttek veszélyeztetése, a családok széthullása és a csonka családok számának növekedése, a fiatal lányok korai szülése, a devianciák és az erőszak terjedése, a bevándorlókkal, a népesség előregedésével, a társadalmi hátrányos helyzetekkel, a rasszizmussal és a kisebbségi léttel kapcsolatos problémák, (Hopps – Collins 1996).
2. A mentálhigiénés segítséget igénylő zavarok, legyen szó akár szegény, akár jómódú állampolgárokról (ide sorolva az élet természetes és nem várt kríziseit, az elmagányosodást, a depressziót, az alkoholizmust és a drogdependenciát, a

családi és munkahelyi konfliktusokat, az életmóddal összefüggő gondokat, mint amilyen az elhízás és a dohányzás; a betegséggel, fogyatékkal, csökkent munkaképességgel, terminális betegséggel kapcsolatos személyes és társadalmi gondokat, a rekreációs és fejlődési szükségleteket, mint amilyenek például a szülői kompetencia fejlesztésére, a nevelési problémák megoldására vagy a szabadidő hasznos eltöltésére irányuló szükségletek). E problémák egy részének kezeléséért természetesen nem egyedül felelős a szociálmunkás-szakma, hanem egyikeként a jóléti professzióknak. Mindenesetre világosan kell látnunk, hogy a jóléti állam intézményrendszerének kialakulásával rendkívüli módon megnőtt azoknak a társadalmi problémáknak a köre, melyeknek orvoslásában és kontroll alatt tartásában a szociális munkásoknak központi szerepet szántak. Ez határozta meg a szakmai gyakorlat kereteit alkotó intézményrendszer fejlődését.

A szakma tevékenységi körébe utalt társadalmi problémák megnövekedett köre és a tevékenységi spektrum kiszélesedése minden eddiginél élesebben vetette fel a *szakmai elmélet* hiányosságának kérdését. Ezt elősegítették az 1960-as évek társadalmi változásai is. Az 1960-as években az esetkezelés módszertani primátusát minden oldalról támadások érték. A baloldal az esetkezelést végző szociális munkásokat a kontroll eszközeinek kiáltotta ki. Tudományosan megalapozott semlegességüket konzervativizmusnak, a többség kulturális dominanciájának a kisebbségekre való ráerőszakolására szolgáló eszköznek minősítette. De a szociális munkát az ekkor már legnagyobb munkaadó és finanszírozó, az állam részéről is kritikák érték. Az 1960-as évek két nagy szociális törvényét azért hozták, hogy az állami szociális szolgálatok csökkentsék a segélyezettek számát. Ehhez képest – mint korábban már említettem – a segélyért folyamodók száma folyamatosan nőtt. A szociális munka válságát mélyítette, hogy az 1960-as évek társadalmi változásai megingatták a korábbi társadalom- és emberképet. A korábbi társadalomképet mindenekelőtt a funkcionalizmus jellemezte, amely az egyének és társadalmi csoportok számára a beilleszkedést írta elő, és a be nem illeszkedést patológikus jelenségnek tekintette. Az 1968-as világforradalmat viszont a társadalmi konfliktus baloldali eszméi ihlették, a három „M”, Marx, Mao és Marcuse. A funkcionalista társadalomképet aláásták azok a társadalomtudományi eredmények is, melyek leírták, hogy a társadalmi intézmények

(például a társadalmi mobilitás elősegítésében oly fontos iskolai oktatás) hogyan járulnak hozzá a társadalmi szempontból kedvezőtlen helyzetek újratermelődéséhez. (Lásd például: Lewis 1968; 1972; Bourdieu 1978; Bernstein 1975.)

Mindezek következményeként az 1970-es években a szociálismunkás-képző iskolákban és a szociális intézményekben egy egészen más eszmerendszert valló új nemzedék jelent meg. Az észak-amerikai szociálismunkás-elmélet e változások következtében érte el mindmáig legnagyobb hatású eredményeit. Az ökológiai szemlélettel (Germain – Gitterman 1987), a rendszerelméletnek a szociális munkára való alkalmazásával (Pincus – Minahan 1973), a problémamegoldó modellel (Perlman 1987) ekkor alakult ki az az elméleti bázis, amelyet ma a világ minden szociálismunkás- képzésében tanítanak.

A megnövekedett és igen heterogénvá vált feladatok ugyanakkor *nagyfokú specializációt* hívtak életre. Ezek több sajátosság mentén jöttek létre, úgymint:

- módszer alapján: esetkezelés, csoportmunka, közösségszervezés
- gyakorlati terület szerint: iskolai, egészségügyi, foglalkoztatási szociális munka
- problémacsoportok szerint: mentálegészségügy, alkohol- és drog probléma, igazságügy, értelmileg sérültek gondozása
- klienscsoportok szerint: gyermekjólét, ifjúsági munka és időgondozás
- metodológiai funkció szerint: klinikai szociális munka, szociális tervezés, fejlesztés és kutatás, szociális munka adminisztráció, a szociális munka oktatása
- földrajzi terület szerint: városi, vidéki, lakóközösségi szociális munka
- a célcsoport terjedelme szerint: egyéni (mikro), család és csoport (mezzo), szervezeti (makro) szociális munka
- specifikus kezelési mód szerint: például viselkedésmódosító, én-pszichológiai, Gestalt-terápiás, kognitív terápiás tanácsadás
- felső szintű általános gyakorlat (Hopps – Collins 1996).

A kiterjedt intézmény- és feladatrendszer a szakemberek felkészültségével, tudásával és készségeivel kapcsolatban is igen nagy elvárásokat támasztott, ami átalakította az

oktatást. Az Egyesült Államok 50 tagállamában 1993-ban 302 BSW- és 117 MSW-képzés volt, 53 képzés kínált Ph.D. kurzust, melyek évente több mint húszezer végzett hallgatót bocsátottak ki. Az oktatás – bár nem ellentmondásoktól mentesen – a legsikeresebb ágazata az amerikai szociális munkának. A szociálismunkás-iskolák és a jelentkezők száma folyamatosan nő. Az oktatás legnagyobb finanszírozója máig is az állam és az állami szociális szolgáltatók, akik ösztöndíjakkal segítik az oktatást és a kutatást. Bár a legvonzóbbnak a szakmán belül még mindig a mentálhigiénés tanácsadás minősül (amely lehetővé teszi a magánpraxis folytatását is), a szociálismunkás-képző iskolák nagy számban képeznek a szociálpolitika, a szociális tervezés és adminisztráció intézményeiben feladatokat vállaló szakembereket, és kiterjedt továbbképző programokat is kínálnak. A képzési rendszer felépítésének máig is legelfogadottabb alapelve a generalista modell, mely szerint az alapképzés (BSW fokozat) a minden speciális területet átfogó általános tudást nyújtja, és a speciális képzés a graduális képzésben érhető el (MSW szint). A szakma expanziója viszont nagymértékben megnövelte a kompetenciaterületet, ami igen magas elvárásokat támaszt az alapfokkal szemben, ehhez képest a graduális szint már nem jelent igazi kihívást. Ez a probléma hozta elő ismét a generalista-specialista vitát. A speciális alapképzésre szavazók a graduális szinten inkább el tudnák képzelni az integrációt (Meinert – Pardeck – Kreuger 2000, 75).

A szakma elsősorban a szinte minden magasan képzett szakemberre kiterjedő *szervezettség* miatt hatékonyan képes formálni a szakmai gyakorlat feltételeit, bár nyilván a politika változásai ennek mértékét befolyásolják. A két nagy szakmai szervezet, a National Association of Social Workers (NASW) és a Council on Social Work Education messzemenő szabadsággal szabályozza mind a szakmai gyakorlatot, mind pedig a szakmai oktatást. Az NASW alapító okirata szerint a következő feledatokat látja el:

- a gyakorlat fejlesztése és kiterjesztése szabályok alkotásával, kutatással, oktatással és folyóirat- valamint könyvkiadással
- a gyakorlati kompetenciák meghatározása és elismerése/elismertetése szabályok alkotásával, oktatással, a munkaadókkal való tárgyalással

- a szakmai gyakorlatot segítő munkakörülmények megteremtése etikai kódex, az adminisztráció és személyzeti kiválasztást meghatározó alapelvek megalkotásával
- a gyakorlati specializációk meghatározása és integrálása
- a szociális munka új gyakorlati területeinek kifejlesztése
- együttműködés a társszakmák képviselőivel
- a szociális munkás szakma társadalmi szerepének interpretációja
- a társadalmi helyzetek vizsgálata és politikai akciók szervezése
- új tagok rekrutációja
- bármi és minden, amire szükség van a szövetség céljainak megvalósításához (NASW 1955).

A szövetség legfőbb politikai ereje egyrészt a szociális intézmények működési szabályainak és a szakmai hierarchiának (lásd a szakmai rétegek fenti leírását), másrészt a helyi illetve állami szociálpolitika befolyásolásának képességében van. Bár szövetségi szinten nem tudják közvetlenül nagy hatással befolyásolni a politikai döntéshozást (legalábbis összehasonlítva más jóléti szakmák, például az orvosok érdekérvényesítési esélyeivel), de mivel az egyes államok politikai döntéshozó testületeiben, kormányzati vezetői posztjain szép számmal megtalálhatók szociális munkások (akik mind tagjai az NASW-nak), és a szociális intézmények vezetőinek igen jó a kapcsolatuk a helyi és állami szociálpolitika alkotóival, közvetetten mindenképpen képesek a szövetségi szociálpolitika hatékony befolyásolására is (Weismiller – Rome 1996).

A szövetség az 1970-es évektől induló minőségbiztosítási törekvéseket is kézben tudta tartani. A minőségbiztosítás első módszere a licenciátus-rendszer kialakítása volt. E rendszer létrejötte mögött egyrészt az az előfeltevés munkált, hogy a szociális munka magas fokú technikai specializáltsági fokot ért el, és a megfelelő felkészültséget nélkülöző beavatkozás kárt okozhat a szolgáltatás felhasználójának; másrészt az a felismerés indította a NASW-t a licensz-rendszer létrehozására, hogy az erősíteni fogja a szociális munka professzionális státuszát (Poppo 1996, 2290). Ez utóbbira annál is inkább szükség volt, mivel az 1970-es évektől új tendenciaként jelent meg, hogy a legmagasabb képesítéssel rendelkezők egyre nagyobb számban folytatnak

magánpraxist, amit általában harmadik felek, elsősorban biztosítók finanszíroznak. A harmadik fél pedig csak olyanok esetében finanszíroz, akik megfelelő jogosítvánnyal rendelkeznek az általuk kínált szolgáltatás végzéséhez. A magánpraxist folytatók számát a kilencvenes évek közepén 65 000-re becsülték. A magánpraxist folytatók legtöbbje klinikai szociális munkát – tehát mentálhigiénés tanácsadást – végez (ezt a legnagyobb biztosítók, például a Kék kereszt finanszírozza), de vállalnak tanácsadást vállalatoknak, végeznek szupervíziót, dolgoznak az oktatásban (Barker 1996).

A szociálismunkás-képző iskolák tevékenységével foglalkozó tanács (Council on Social Work Education, CSWE) is igen kiterjedt funkciókat lát el. A CSWE-nek az oktatást segítő kutató tevékenységen kívül a legfőbb feladata az oktatás minőségének szabályozása egyrészt tantervi irányelvek kibocsátásával, másrészt az egyes iskolák akkreditálásával. Jellemző, hogy az NASW valamely szakmai szintjére csak olyanok juthatnak be, akik akkreditált iskolákban szerezték bizonyítványukat (Frumkin – Lloyd 1996). Mivel az oktatásnak hatalmas piaca van az Egyesült Államokban, a jó piaci pozíció és ezzel az oktatási létszám fejlesztésének lehetősége elegendő motiváló erő ahhoz, hogy az iskoláknak megérje az egyébként igen sok plusz munkával járó akkreditációban való részvételt (Beless 1996).

Az új jobboldali politika hatása a szociális munkára az 1970-es és 1980-as években

Az 1970-es és 1980-as évek gazdasági és ebből következő politikai átalakulása bizonyos fokú stagnálást eredményezett a szociális munka területén. Az 1970-es és 1980-as évek a gazdasági növekedés lassulását, a munka termelékenységének, valamint a vállalkozások méretének csökkenését, üzemek bezárását, ezzel a jólfizetett termelési munkahelyek számának csökkenését, magas inflációt, a munkavállalók számára pedig növekvő adóterheket hozott. A gazdasági recesszió következménye volt – mint az összes nyugati polgári demokráciában – a fiskális krízis. Az 1980-as évekre megváltozott az állam szerepével és a jóléti szolgáltatásokkal kapcsolatos közvélekedés is, ami közrejátszott az ultrakonzervatív Ronald Reagan 1981-es

elnökké választásában. A társadalmi problémák megoldási lehetőségeit illető közvélekedésről ismét Moroney 1990-es könyvét idézem:

1. Most pedig abban hiszünk, hogy a kormánynak az egyének és családok életminősége javítására tett erőfeszítései nemcsak nem kívánatosak, hanem valószínűleg egyenesen károsak. Ez az egyik variációja annak az érvelésnek, mely szerint az állami beavatkozás gyengíti a családokat azzal, hogy függőséget alakít ki.
2. Hiszünk abban, hogy nem szabad megkönnyíteni a családok tradicionális gondozási feladatait, ahogy azt a régi paradigma szerint tettük. Ez a függőségről szóló érvelés másik verziója, mely szerint a beavatkozás azonos a zavarkeltéssel, és úgy értelmezhető, hogy nem bízunk a családok gondozási képességében.
3. Hiszünk abban, hogy a döntéshozásnak és a szervezeti erőfeszítéseknek decentralizáltaknak kell lenniük. Ez az álláspont azon az előfeltevésen alapul, hogy minél távolabb van a döntéshozás azoktól, akik segítséget szenvednek, annál kevésbé ad a döntés megfelelő választ a szükségletre, és annál kevésbé lesz felelősségteljes.
4. És mindezek mellett hiszünk abban, hogy a szakemberek önmagukat szolgálják, és készakarva hozzák létre a függő helyzeteket (Moroney 1990, 140).

A jóléti állammal kapcsolatos közvélekedés megváltozása mögött a gazdasági válság problémáin kívül az állammal kapcsolatos bizalom megingása munkált. Ezt nemcsak a jóléti intézkedések kudarcát (egyébként igazságtalanul) felnagyító jobboldali propaganda fűtötte. Hozzájárult a politológusok által „demoszklerózisnak” nevezett jelenség tudatosulása is. A fogalom azt a tényt írja le, hogy az amerikai demokrácia intézményei egyre nehezkesebben működnek, és egyre több „redundáns” részt hurcolnak magukkal, a megszüntetés legkisebb esélye nélkül. A hatékony működés gátját maga a demokratikus működés építi, ugyanis egyrészt egyre több érdekcsoporttal kell egyeztetni minden döntés előtt, ami hihetetlenül megnöveli a

döntések átfutási idejét, másrészt ha már egyszer valamely intézmény létrejött, azt akkor sem lehet megszüntetni, ha már ellátta a feladatot, melyre szerveződött, mert érdekcsoportok állnak mögötte, amelyek ezt megakadályozzák.

Ronald Reagan ezen érvrendszerek alapján jelentette ki, hogy a kormány intézkedései nem a problémák megoldásának, hanem létrehozásának az eszközei, amivel hibásnak minősítette a jóléti állam felépítésében közrejátszó összes politikai erőfeszítést, a New Dealtól a Johnson-kormány szegénység elleni háborújáig. Megoldásul csökkenő állami beavatkozást és adókat ígért. Az adók valóban csökkentek, de a kiadások nem. A jóléti szolgálatok esetében csak azok költségvetését lehetett szűkíteni, amelyek a legrászorultabb állampolgároknak, az egyedülálló anyáknak, a munkanélkülieknek, a hajléktalanoknak jelentettek – a korábbiakban sem elégséges – gondoskodást, mert a többi érintett csoport képes volt megvédeni a maga érdekeit. Reagan másik nagyvonalú terve pedig, hogy ti. az Egyesült Államok legyen a világ rendjének fenntartója, csillagászati összegekkel gyarapította a katonai lobbit, és fenntartotta a költségvetési deficitet.

A szegény állampolgárok szükségleteinek kielégítésére szerveződött szolgáltatások szűkítése több millió állampolgár számára jelentette az életfeltételek radikális romlását. 1977-től 1994-ig az 1975-ös XX. törvényben leírt szociális szolgáltatásokra fordított kiadások összege gyakorlatilag nem változott, ami azok reálértékét 58%-kal csökkentette. Ezzel együtt a szegények megélhetési biztonságát szolgáló más ellátásokat – a munkanélküli-biztosításra, az élelmiszerbélyegre, a gyermekétkeztetésre, a gyermeküket egyedül nevelő anyáknak szóló ellátásra, a lakóhelyi szociális szolgáltatásokra, és különösen nagy mértékben a lakáspolitikára szánt összegeket – is erőteljesen csökkentette a Reagan-adminisztráció. A szegénység – és ezen belül a gyermekszegénység – ennek következtében drámaian nőtt, és csökkent azoknak a száma, akik részesültek a gazdasági növekedés előnyeiből. Mélyült a szakadék, mely a gazdasági növekedés haszonélvezői és kárvallottjai között tátongott. A szociális kiadások általában egyébként nem csökkentek, hanem nőttek. A szociális kiadások szerkezete viszont alapvetően megváltozott. A legnagyobb tételt a kiadásokban a **Títtmus** által „fiskális jólétnek” **(1991a)** nevezett tétel, azaz a különböző címeken az alkalmazotti réteg számára járó adókedvezmények jelentették

(Dear 1996; Andor 1997). Az állami ellátásokkal párhuzamosan gyengültek a magánvállalkozások jóléti programjai is, melyeket hagyományosan a gyenge állami biztonsági háló kiegészítéseként tartottak számon. A szociális biztonság intézményrendszerén kívülrekedtek számát így az sem csökkentette, amikor a munkaerő-piaci dereguláció következményeképp az 1980-as évek végétől munkahelyek százezrei jöttek létre. A „munkahely-csoda” („job-miracle”) a segélyezettek listáját sem kurtította jelentősen, ugyanis – a létminimum alatti bérek miatt – a dolgozó szegények számát szaporította. Az alacsony bérrel járó munkahelyek ugyanakkor – a munkaerőbe való beruházások elmaradása miatt – a szegénységi csapda fennmaradásával illetve erősödésével fenyegetnek (Esping-Andersen 1994).

Ezek a fejlemények elsősorban az állami alkalmazásban álló, túlnyomórészt képzetlen szociális munkások helyzetét változtatták meg. A képzettek számára továbbra is felvevő piacot jelentettek a magán szolgálatok, melyek szerződéses viszonyban végezték az állam által biztosított szolgáltatásokat is. A szociális munkások zöme ezután is esetkezelésre szakosodott, és pszichoterápiás kiképzést szerzett, hogy aztán jórészüket megpróbálkozzon a magánpraxissal. Bővülő gyakorlati területet jelentett az idősgondozás, összefüggésben az időskorúak számának növekedésével. A nők, a fogyatékkal élők és a különböző etnikai csoportok polgárjogi mozgalmi is növelték a képzett szociális munkások számára rendelkezésre álló szolgáltatási munkahelyek számát. Ezzel szemben az állami szolgálatokból – például a szakma klasszikus területének számító gyermekvédelemből – a képzett szociális munkások kiszorultak az egyes álláshelyekhez kötődő képesítési előírások megváltoztatása, a deklasszifikáció miatt. Így ezek szakmai színvonala még tovább csökkent. Az állami szolgálatok egyre inkább csak a potenciálisan lázongó állampolgárok feletti állami kontrollt erősítették, összefüggésben a közvélemény szegényekkel kapcsolatos előítéleteivel (lásd Gans 1994; Reisch 1996; Harry Blackmun bíró 1993). Ez más, fent már említett tényezők mellett a szakértők jószándékába vetett bizalmat is csökkentette. Emiatt a nyolcvanas években gomba módra szaporodtak a különböző problémákkal küzdők önszervezetei. Ilyenek jöttek létre az alkoholisták (Alcoholics Anonymous), azok családtagjai (Al-Anon), a családi erőszak elkövetői (Betterers Anonymous), a különböző pszichiátriai betegségben szenvedők (Depressives

Anonymus, Neurotics Anonymus, Recovery Inc.), a szerencsejátékosok (Gamblers Anonymus), az elvált anyák (Mothers without Custody), a különböző betegségekben szenvedők (pl. Stroke Club International) számára, és így tovább. Ezek a szervezetek azért is nagy jelentőséggel bírnak az Egyesült Államok ellátó rendszerében, mivel bizonyos problémák szakszerű kezeléséhez még azok sem minden esetben jutnak hozzá, akik rendelkeznek betegbiztosítással, ugyanis a biztosítások nagy hányada nem fedezi a pszichiátriai betegségek egy részének (például a dependencia-problémáknak) a kezelését. Az önsegítő szervezetekben viszont gyakran praktizálnak érintett szakemberek önkéntesként. Az önsegítő csoportok emellett a professzionális gyámság és kontroll csökkentését, továbbá a problémákkal küzdő állampolgárok érdekérvényesítési esélyeinek javítását (empowerment) tűzik ki célul. Az önsegítő csoportokból azonban kimaradtak a szociális munkások, vagy amennyiben jelen voltak bennük, nem szakemberi minőségükben voltak ott. Azt is ki kell itt emelnünk, hogy amennyiben ezek a csoportok a szociálismunka-szolgáltatások ellenében szerveződtek, nem elsősorban a szociálismunkás-professzió ellen tették ezt, hanem az állami szociális szolgálatok ellen, melyekben elsősorban képzetlen munkavállalók látták el a szociális munkás tevékenységeket. A szociális munkások munkaterületének súlyponti része viszont nem ehhez a klientúrához kapcsolódott, vagy csak érintőlegesen kötődött ahhoz (alkoholista vagy drogfüggő lehet jó módú ember is), ezt a súlypontot ugyanis a középosztálybeli kliensek mentálhigiénés problémái jelentik. Így a szociális munkások tevékenységéből kimaradtak a politikai szempontból releváns problémák.

A szociális munka identitásválsága az 1990-es években

A reageni éra filozófiája az „értéket a pénzért” jelszóval a *fogyasztói szemléletet és a költséghatékonyságot* állította a középpontba. Ezen a helyzeten a demokrata párti Bill Clinton 1992-es elnökké választása sem változtatott. Clinton megválasztásakor a jóléti rendszer gyökeres átalakítását ígérte. Ennek az ígéretnek viszont korlátot szabott, hogy 1994-ben republikánus kongresszust választottak az amerikaiak. 1996-ban írta alá Clinton a „Személyes felelősség és munkalehetőségek törvényét” (Personal Responsibility and Work Opportunity Act), amely megszüntette a korábbi szociális

ellátásra vonatkozó jogosultságokat, és új finanszírozási forrásokat teremtett az egyes államok számára a rászorulóknak megsegítésére (16 milliárdos éves költségvetéssel). Az új program az „átmeneti segély a szegény családoknak” (Temporary Assistance for Needy Families, TANF) nevet viselte, és több szempontból különbözött a korábbi segélyrendszerétől. Mindenekelőtt megszüntette a korábbi szociális ellátások jogosultsági megalapozását. A továbbiakban a rászorulóknak pusztán a jövedelmi helyzet alapján nem garantálták a segélyt. A törvényhozók előírták, hogy a segélyezetteknek két éven belül munkába kell állniuk. Emellett kötelezték az egyes államokat, hogy érjék el a segélyben részesülők felének munkába állását 2002-ig. A harmadik megkötöttség a segélyezés időtartamának öt évben való limitálása volt. Ez utóbbival a törvényalkotók a hosszú távú jóléti függés kialakulását kívánták megakadályozni. Az esetek húsz százalékában lehetővé tették a hosszabb távú segélyezést, és megengedték a segély időhatárának szűkítését is, mely utóbbi lehetőséggel az államok többsége élt. Bár a segély megtagadásának lehetőségéhez nem kapcsolták hozzá az élelmiszerbéllyel és az egészségügyi ellátással kapcsolatos igények visszautasításának lehetőségét, a gyakorlatban a rászorulóknak egy részétől ezt az ellátást is megtagadták a helyi jóléti szolgáltatók. A TANF-segély megítélését csak terhes asszonyok és gyermekes családok részére tette lehetővé a törvény, de ezen a megkötöttségen belül az egyes államok nagyfokú függetlenséggel dönthettek segélyezési eljárásaikról.

A törvény eredményeképpen a segélyért folyamodók száma az 1994-es 14,2 millióról 1999-re 7,2 millióra, tehát nagyjából a felére csökkent. Az elemzők szerint ez a javuló gazdasági helyzet mellett annak is köszönhető volt, hogy a rászorulóknak inkább a munkaerő-piaci esélyeket javító programokhoz fordultak, semmint a segélyezési hivatalokhoz. Eközben a segélyért újonnan folyamodók száma is csökkent. A törvény támogatói ebben sikert láttak, ellenzői viszont rámutattak, hogy a szegénység nem csökkent olyan mértékben, ahogy a segélyezettek száma, tehát a segély a korábbinál sokkal kevesebb rászorulóért élt el (Almanac 2002).

A törvény szövegéből ez esetben is kimaradtak a képzett szociális munkásokat foglalkoztató magánszolgáltatók, majd később jelentős szerepet kaptak a végehajrásban. A szerepük elsődlegesen azokhoz a családokhoz kötődött, melyektől a

hivatalok megtagadták a segélyt az elvárások nem teljesítése miatt. Ezekben az esetekben az államok döntéshozói intenzív esetkezeléssel igyekeztek az együttműködést elérni, az ehhez szükséges szakmai háttérrel pedig a magánszolgáltatóktól kívánták megvásárolni. Hogy az intenzív esetmunka milyen eredményeket hozott, azt még nem tudjuk, de minden esetre az új törvény is feladatot és ezzel finanszírozási forrásokat biztosított a magánszolgálatoknak (Goldberg 2001).

Az 1990-es évek változásai tovább növelték a szociális munka eddig is magas *technicizáltságát*, ami hatással volt a szociális munka módszertanára is. Vezető beavatkozási technikává a behaviorista és az azzal rokonítható eljárások váltak. A viselkedésmódosítás technikája kiválóan megfelelt a mérhetőség kritériumának, amennyiben az emberi problémákat viselkedések összességére redukálta, melyek előfordulását és gyakoriságát statisztikákkal ki lehet fejezni. Az esetkezelésen belüli “haladást” önértékelő skálákkal vizsgálták, a szociális munkások használatára a kérdőívek és tesztek széles skáláját fejlesztették ki (Zastrow 1992, 255–260). Az erről a módszerről szóló összefoglaló kézikönyvek pontról pontra részletezik az egyes problémák esetén követendő eljárásokat (lásd például: Berg 1996). Mindez átalakította az oktatást is. A képzésekben a technikai eljárásokra (készségekre) került a hangsúly, az elméleti megközelítések háttérbe szorultak, összefüggésben a közgondolkodásban egyébként is terjedő antiintellektualizmussal. Emellett persze az iskolák éppúgy, mint a (piaci!) szociális szolgáltatók igyekeznek “lépést tartani a korral”, amit a csúcstechnológiáknak az oktatásba illetve a tanácsadásba való beépítésével vélnek elérni. Meinert és munkatársai a következőkben foglalják össze a csúcstechnológiák felhasználásának következményeit: 1) elfedik az elméleti és értékorientáció hiányosságait, 2) a távolság növelésével csökkentik a személyes elérhetőséget, tehát növelik a segítő kapcsolat résztvevőinek izolációját, 3) rombolják a meglévő közösségeket, 4) csökkentik a személyes szabadságot, amennyiben passzivitásra kényszerítik a felhasználót, 5) kiélezik a hatalmi különbségekből adódó problémákat, 6) növelik a folyamatok bonyolultságát, és a hibalehetőségeket (Meinert – Pardeck – Kreuger 2000, 59). A csúcstechnológiának a szociálismunkás-kutatásban való alkalmazása sem sokkal szerencsésebb. A kilencvenes évek amerikai szociálismunkás-újságjai tele vannak a különböző mentálhigiénés problémák

kezelésével foglalkozó magas technikai színvonalon kivitelezett érdektelen kutatásokról szóló beszámolókkal.

A minőségbiztosítási módszerek kifejlesztésében is élen jártak a szociálismunkás-képzések. A kilencvenes évek elején kidolgozták az „egyesetes értékelés” (single case evaluation) és a „programértékelés” módszerét (lásd [Gingrich 1990](#); [Pik 1998](#)). Az esetértékelő vizsgálatok éppúgy, mint az oktatás hatékonyságának mérésével foglalkozó kutatások a behaviorizmusban gyökereznek. Akár a kliensek esetében, a viselkedési előírások mintaszerű betartását tekintik a siker zálogának. Mindez kiélezte a szakmán belüli ellentéteket. A *szociális munka identitáskrízisének* kialakulásához a fentiek mellett más tényezők is hozzájárultak. A kilencvenes években a pszichológusok és a pszichoterápiás kiképzéssel rendelkező pszichiáterek támadást indítottak a szociális munkások kivételezett helyzete ellen a mentálegészségügy területén. A két szakmai kör viszonya a hetvenes évekig gyakorlatilag problémamentesnek volt tekinthető. Az időszak két legnagyobb hatású pszichoterápiás elméletét és gyakorlatát, a krízisintervenciót és a családterápiát a pszichológusok és szociális munkások együtt hozták létre. Az államnak a mentáhiigiénés rendszer fenntartásából való kivonulásával és a szolgáltatások piacosításával viszont a két szakmai kör az 1980-as évek végétől riválisként került szembe a szolgáltatások piacán. Ez indította el a pszichoterápia végzésével kapcsolatos szabályozási törekvéseket, elsősorban a pszichológusok részéről. Regisztereket állítottak össze, melyekbe nem vették fel automatikusan a szociális munkásokat, hanem a bekerülést vizsgák letételéhez kötötték. Ez a szabályozás a pszichoterápiás módszerekkel dolgozó szociális munkásokat a pszichológusok érdekeltségi területéhez kötötte. Emiatt történhetett meg, hogy a kilencvenes évek közepén a nagy múltú Social Case Work című folyóirat címét a szerkesztők megváltoztatták, kihagyták belőle az első szót, és a megújult lap szerkesztői üzenetében sem említették a szociális munkát. Ezzel az esetkezelést végzők a szociálismunkás-szakmából való kiszakadási igényüket fejezték ki. A másik nagy terület, a családterápia is megszűnt a szociális munka exkluzív terepe lenni, a pszichoterápiás licenciátus-rendszer ezt is jórészt kiszakította a szociálismunkás- szakma keretei közül ([Popp 1996](#)).

Emellett az amerikai szociális munka az 1980-as évekre *elvesztette világszerte élvezett vezető szerepét*. A második világháború előtt létrejött három nagy nemzetközi szociális egyesület közül ugyanis kettőnek – az International Council of Social Welfare-nek és az International Association of Schools of Social Work-nek – a háború után több mint húsz évig New York-ban volt a székhelye, ami biztosította az egyesült államokbeli szociális munka vezető pozícióját a nemzetközi szakmai körökben. 1978-ban azonban mindkét egyesület az ENSZ jóléti ügynökségeivel együtt Európába tette át a székhelyét. Az amerikai szociális munkás köröket egyébként súlyos kritikák érték a harmadik világ országaiban fejlődő szociális munkás szakmák részéről is, az amerikai életforma terjesztőinek bélyegezték őket, az általuk közvetített tudást pedig irrelevánsnak minősítették ezen országok vonatkozásában (Midgley 1981).

A kilencvenes években ugyanakkor megerősödött a *progresszív szociális munka*. A progresszív irányzat súlyos kritikával illeti a szociálismunkás-szakma elitizmusát, hagyományos társadalmi missziójának elhanyagolását, a szakmában is elterjedt fogyasztói szemléletet, a szolgáltatások piacosítását (kommodifikációját). Az ezredforduló körül ezek a körök több könyvet is megjelentettek, melyek a szociálismunkás-szakmának az állampolgári jogokért vívott harcban betöltött szerepét hangsúlyozzák, és a társadalmi fejlesztés modelljét kívánják a szakmai gyakorlat középpontjába állítani (Meinert – Pardeck – Kreuger 2000; Specht – Courtney 1994; Hopps – Morris 2000). A NASW vezetésében ennek az irányzatnak a képviselői az egész szakmában mérhető arányukat meghaladó mértékben vannak jelen. Nyilvánvalóan azért, mert a szakmai szerveződést ők tartják a legfontosabbnak. Az ő munkájuk eredménye az NASW legújabb etikai kódexe is, mely a társadalmi változás, a társadalmi igazságosság elveit állítja a középpontba (NASW 1999). Ez a mozgalom azonban – szemben a következőkben elemzett brit szociális munkával – továbbra sem tartozik a szakma főirányához.

Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy az 1990-es évekre a szociálismunkás-szakma világszerte az Egyesült Államokban érte el a legerősebb professzionális státuszt száz éves története folyamán. Ezt azonban azáltal érte el, hogy jórészt feladta hagyományos társadalmi misszióját, és elsődlegesen a középosztály számára létrejött mentálhigiénés

ellátórendszer intézményeit tekintette gyakorlata fő területének, tehát a terápiás funkció teljesítését állította a szakmai munka fókuszába.

A jóléti rezsim hatása a szociális munka fejlődésére

A liberális-reziduális jóléti rezsim fenntartotta, sőt az új jobboldali kormányok működése alatt erősítette a társadalom kettéosztottságát, és ez a szociális munka kettéosztottságában is megjelent. Az amerikai szociális munka a jóléti állam kiterjedt intézményrendszerének kiépülése idején a társadalmi problémák nagy hányadának orvoslását és kontroll alatt tartását tudta a saját kompetenciakörébe vonni, ami meghatározta a szociális intézményrendszer működtetésében betöltött jelentős, jórészen vezető szerepét. A szociális munkásként számon tartottak száma hetven év alatt több mint tizenkétszeresére nőtt. Az adekvát képesítéssel rendelkezők aránya azonban nem változott eközben. A nagyszámú és magas színvonalú képzés csak a szociális munkát végzők körülbelül kétötöde számára biztosít megfelelő kompetenciát, elsősorban azoknak, akik a magán szolgáltatóknál vállalnak mentálhigiénés tanácsadói munkát. A több mint háromszázezer állami alkalmazásban álló szociális munkásnak, akik a szegény kliensekkel dolgoznak, legfeljebb valamiféle tanfolyami bizonyítvány jut, vagy még az sem. A magas színvonalú szociális szolgáltatások klientúrájának nagy hányadát a középosztály fizető fogyasztói jelentik. A szegények esetében – akik hozzájutnak ehhez a magas színvonalú szolgáltatáshoz, mert az állami hivatalok ezt lehetővé teszik – viszont a hozzájutás feltételei rontják annak esélyét, hogy a szolgáltatást megfelelően tudják használni. Arról itt most nem is szólva, hogy a társadalom peremén élő kirekesztettek esetében a középosztály értékei és elvárásai mentén létrehozott tanácsadási technikák nagy valószínűséggel az intencióikkal ellenkező hatást váltanak ki.

Az amerikai szociálismunkás-szakma a jóléti állam intézményrendszere kiépülésének hajnalától igen ambivalensen viszonyul ahhoz a társadalmi funkcióhoz, melyet az állam számára kínál. A kompetenciaterületet elfogadja, de annak képzett szakemberekkel való benépesítését feladatként nem. Ennek elsődleges oka a szakma hagyományaiban keresendő, mindenekelőtt abban, hogy a két világháború között a társadalmi változás irányzatának Jane Addams munkásságához visszanyúló hagyománya háttérbe szorult, és a szakma a mentálhigiénés ellátó rendszer

kiepítésében vállalt meghatározó feladatokat. Ezzel vált elismert, akadémiai rangú professzióvá. A társadalmi változást középpontba állító irányzat képviselői ettől az időtől fogva – bár a szakmai egyesületekben gyakran vannak meghatározó pozícióban – mindig kisebbségben és marginális helyzetben voltak a szakmában.

A professzionális státusz jellegzetességei

A szakma a működési körébe vont (vagy utalt) társadalmi problémák kezelésére erősen differenciálódott, és nagymértékben növelte a rendelkezésre álló szakmai tudásnak mind kiterjedését, mind mélységét. A szakmai elmélet fejlődése az Egyesült Államok szakembereinek teljesítményeiben érte el eddigi legkiemelkedőbb csúcspontját. A szakma jól körülhatárolt kompetenciakészlettel rendelkezik (erről részletesebben majd a professzionalizmusról szóló részben írok), mely alapvetően meghatározza a szintén kiterjedt szakmai oktatást. Felépült a minősítési rendszer és a szakmai hierarchia. A szakmai érdekképviselő rendszer hatékonyan segítette a szakmai gyakorlat egységes szabályainak elterjesztését, a szakmai testületiség megvalósulását. És nem utolsósorban a szakmai egyesületek, a szakmának a politikai döntéshozó testületekbe bekerült tagjai, valamint a helyi közösségek szociális intézményeinek vezetői képesek voltak befolyásolni a szakma működési feltéteit meghatározó politikai folyamatokat. A nagy szakmapolitikai egyesületek hatékonyan képesek kontrollálni a szakma működési területét befolyásoló szabályozást. A szociális szolgálatok finanszírozását érintő törvények mindegyike kedvező volt a képzett szociális munkások fő területének számító magán szolgáltató rendszer vonatkozásában. A szakmai gyakorlatot szabályozó törvénykezésben is döntő befolyásuk van a szakma képviselőinek. A hatékony érdekérvényesítés viszont csak azokra vonatkozik, akiket a szakmai testület tagjainak elfogadtak, és ezek közé még az egyetemi alapfokot (BSW) elvégzettek is csak 1969-től tartozhattak (Goldstein – Beebe 1996, 1751).

A szociális munka értelmezése

Az amerikai szociális munkások túlnyomó többsége a terápiás funkciót tartja legfontosabbnak a gyakorlata során, amit megalapoz az amerikai jóléti kultúra individualizmusa is. Mindezekhez hozzátehetjük még a szociális munka nagyfokú

kommodifikációját, amely – az individualizmus széles körű elfogadottságával, és nem utolsósorban a professzió erős szakmai szerveződésével együtt – lehetővé tette a politikai szférától való függetlenséget. Mindezek hozzájárultak az apolitikus attitűd terjedéséhez, a politikai szerepvállalás jelentőségének tagadásához. A politikai szerepvállalás egyébként az amerikai demokrácia működése miatt a különböző sajátos szükségletekkel bíró csoportok – a nők, a feketék, a homoszexuálisok, az idősek, a fogyatékkal élők, a különböző klienscsoportok – mozgalmi szervezeteinek feladata, melyekben a szociális munkások egyrészt szolgáltatóként, másrészt érintett állampolgárként vesznek részt.

Hivatkozott irodalom

- Alinsky, Saul (1972): Rules for Radicals. Random House, New York. (Magyarul részletei megjelentek a következő művekben: Saul Alinsky: Radikálisok kiskatéja. Barométer kiskönyvtár, BME, Budapest 1988; Gosztonyi Géza [szerk.] (1994): Közösségi szociális munka. A szociális munka elmélete és gyakorlata. 3. kötet. Semmelweis Kiadó, Budapest, 299–326.o.)
- Almanac of Policy Issues (2002): Welfare. Almanac Social Welfare Issues, www.policyalmanac.org/social_welfare/welfare.shtml.
- Andor László (1997): Amerikai Egyesült Államok. In: Diószegi István – Harsányi Iván – Németh István [szerk.] (1997): 20. századi egyetemes történet. III. kötet, 1945–1995. Európán kívüli országok. Korona Kiadó, Budapest, 7–39. o.
- Barker, Robert L. (1996): Privat Practice. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1905–1910. o.
- Beless, Donald W. (1996): Council on Social Work Education. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 632–636. o.
- Berg, Insoo Kim (1996): Konzultáció sokproblémás családokkal. Családterápiás Olvasókönyv V. Mérei Ferenc Mentálhigiénés Szolgálat, Budapest.
- Bernstein, Basil (1975): Nyelvi szocializáció és oktathatóság. In: Pap Mária és Szépe György [szerk.]: Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások. Gondolat, Budapest, 393–434.o.
- Bixby, Ann Kallmann (1996): Public Social Welfare Expenditures. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1992–1997.o.
- Bombyk, Marti (1996): Progressive Social Work. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1933–1942. o.

- Bourdieu, Pierre (1978): A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Gondolat, Budapest.
- Bricker-Jenkins, Mary – Lockett, Patricia W. (1996): Women: Direct Practice. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 2529–2538.o.
- Dear, Ronald B. (1996): Social Welfare Policy. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1996, 2226–2237.o.)
- Deegan, Mary Jo (1990): Jane Addams and the Men of the Chicago School, 1892–1918. Transaction Books, New Brunswick (U.S.A.) – Oxford (U.K.)
- Dominelli, Lena (1988): Anti-Racist Social Work. BASW/Macmillan, London.
- Dominelli, Lena (1997): Sociology for Social Work. Macmillan Press Ltd., London.
- Esping-Andersen, Gösta.(1994): After the Golden Age: The Future of the Welfare State in the New Global Order. Occasional Paper No.7. World Summit for Social Development. United Nations Research Institute for Social Development. www.unrisd.org.
- Franklin, Donna L.(1990): The Cycles of Social Work Practice: Social Action vs. Individual Interest. Journal of Progressive Human Services, Vol. 1(2), 59–79. o.
- Frumkin, Michael – Lloyd, Gary A.(1996): Social Work Education. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 2238–2247. o.
- Gamble, Dorothy N. – Weil, Marie Overby (1996): Citizen Participation. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 483–493. o.
- Gans, Herbert J. (1992): Mire szolgálnak az érdemtelen szegények? Esély, 1992, 3.sz., 3–17. o.
- Gans, Herbert J. (1994): A szegénység felszámolásának programja helyett: háború a szegények ellen. Esély, 1994, 2.sz., 3–10. o.

- Germain, Caryl B. - Gitterman, Alex (1987): The Life Model Approach to Social Work Practice Revisited. In: Francis J. Turner [szerk.]: Social Work Treatment. Interlocking Approaches. The Free Press, New York, 618–644. o.
- Gibelman, Margaret (1996): Purchasing Social Services. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1996, 1998–2007. o.
- Gilbert, Neil (1998): Szolgáltatásból társadalmi ellenőrzés: a jóléti reform hatásai a szociális munkások szakmai gyakorlatára az Egyesült Államokban. Esély, 1998, 6. sz., 85–97. o.
- Gingrich, Wallace J. (1990): Rethinking Single-Case Evaluation. In.: Videka-Sherman, Lynn – Reid, William J. (ed.): Advances in Clinical Social Work Research. NASW, Silver Spring, 23–67. o.
- Goldberg, Heidi (2001): A Compliance-Oriented Approach to Sanction in State and County TANF Programs. Center on Budget and Policy Priorities, March 28, 2001, center@cbpp.org.
- Goldstein, Sheldon R. – Beebe, Linda (1996): National Association of Social Workers. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1996, 1747-1764. o.
- Gosztonyi Géza (1998): Közösségi szociális munka. In: Kozma Judit [szerk.]: Kézikönyv szociális munkásoknak. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 234–288.o.
- Harry Blackmun bíró (1993): Többségi vélemény a Wyman kontra James ügyben. Esély, 2.sz., 54–60. o.
- Hokenstad, Merl C. – Kendal, Kathrine A. (1996): International Social Work Education. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1511–1519. o.

- Hopps, June Gary – Collins, Pauline M. (1996): Social Work Profession Overview. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 2266–2281. o.
- Hopps, June Gary – Morris, Robert (2000) [szerk.]: Social Work at the Millenium. Critical Reflectionson the Future of the Profession. The Free Press, New York.
- Howe, David (1987): An Introduction to Social Work Theory. Making Sense in Practice. Wildwood House Limited Gower House, England.
- Jordan, Bill (1984): Invitation to Social Work. Oxford, Martin Robertson. [Magyarul: Esély, 1993. 4. sz., 74–92. o.]
- Kahn, Si (1996): Community Organization. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 569–576. o.
- Kendall, Kathrine A.(1994): A szociális munkások képzése világszerte. In: Hegyesi Gábor - Talyigás Katalin [szerk.]: Általános szociális munka. A szociális munka elmélete és gyakorlata, 1. kötet, Semmelweis Kiadó, Budapest, 17–31. o.
- Kersting, Heinz J. - Riege, Marlo (1995): A szociális munka és a szociálpedagógia professzionalizálása Németországban. Esély, 1995, 1. sz., 82–90. o.
- Kozma Judit (2001): Szociális diagnózis. Esély, 2001, 3. sz., 61–94. o.
- Kozma Judit (1992): ‘Minél többet dolgoztam az iskolában, annál jobban tiszteltem a tanárokat...’, Esély 1992, 2. sz.
- Langan, Mary (1998): Radical Social Work. In. Adams, Robert – Dominelli, Lena –Payne, Malcolm [szerk.]: Social Work – Themes, Issues and Critical Debates. Macmillan, London, 207–217. o.
- Lewis, Oscar (1968): Sanchez gyermekei. Európa Kiadó, Budapest.

- Lorenz, Walter (2001): Social Work Responses to “New Labour” in Continental European Countries. *British Journal of Social Work*, 31. évfolyam, 4. sz., 595–609. o.
- Meinert, Roland – Pardeck, John T. – Kreuger, Larry (2000): *Social Work. Seeking Relevancy in the Twenty-First Century*. The Haworth Press, New York, London, Oxford.
- Midgley, James (1981): *Professional Imperialism: Social Work in the Third World*. Heinemann, London.
- Moroney, Robert M.(1991): *Social Policy and Social Work. Critical Essays on Welfare State*. Walter de Gruyter, Inc., New York.
- Morris, Robert (2000): Social Work’s Century of Evolution an a Profession: Choices Made, Opportunities Lost. From the Individual and Society to the Individual. In: Hopps, June Gary - Morris, Robert (2000) [szerk.]: *Social Work at the Millenium. Critical Reflectionson the Future of the Profession*. The Free Press, New York, 42–72. o.
- Müller, Wolfgang C. (1992): *Hogyan vált a segítségnyújtás hivatássá? A szociális munka módszertanának története 1883–1945*. Az ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszéke és a T-Twins Kiadói és Tipográfiai KFT, Budapest.
- NASW (1955): *Bylaws of the National Association of Social Workers*. New York.
- NASW (1999): *Code of Ethics*. www.naswdc.org/pubs/code
- Perlman, Helen Harris (1987): The problem-Solving Model. In: Francis J. Turner [szerk.]: *Social Work Treatment. Interlocking Approaches*. The Free Press, New York, 245–266. o.
- Pik Katalin (1998): A szociális munka gyakorlatának értékelése (evaluáció). In: Kozma Judit [szerk.]: *Kézikönyv szociális munkásoknak*. Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 234–288. o.

- Pincus, Allen – Minahan, Anne (1973): *Social Work Practice: Model and Method*. F. E. Peacock Publishers, Itasca, Ill.
- Piven, Frances Fox – Cloward, Richard A. (1971): *Regulating the Poor*. Vintage Books, New York.
- Popple, Philip R. (1996): *Social Work Profession: History*. In: Edwards és mts. [szerk.]: *Encyclopedia of Social Work*. NASW, Maryland, 2282–2292. o.
- Pritchard, Colin – Taylor, Richard (1994): *Politikai irányvonalak a szociális munkában*. In: Hegyesi Gábor – Talyigás Katalin [szerk.]: *Általános szociális munka. A szociális munka elmélete és gyakorlata*, 1. kötet, Semmelweis Kiadó, Budapest, 163–180. o.
- Reisch, Michael (1996): *Public Social Services*. In: Edwards és mts. [szerk.]: *Encyclopedia of Social Work*. NASW, Maryland, 1982–1992. o.
- Reid, Nelson P. (1996): *Social Welfare History*. In: Edwards és mts. [szerk.]: *Encyclopedia of Social Work*. NASW, Maryland, 1996, 2206–2225. o.
- Singh, Gurnam (1994): *Anti-racist Social Work: Political Correctness or Political Action?* *Social Work Education*, Vol. 13, No. 1., 26–31. o.
- Specht, Harry – Courtney, Mark E. (1994): *Unfaithful Angels: How Social Work Abandoned Its Mission*. The Free Press, New York.
- Szabó Lajos (1999): *A szociális esetmunka kialakulása és elméleti hátterei*. Szociális Munka Alapítvány Kiadványai, Budapest.
- Tittmus, R. M. (1991): *A jólét társadalmi elosztása: reflexiók a méltányosság kereséséről*. In: Ferge Zsuzsa - Lévai Katalin [szerk.]: *A jóléti állam*. ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszéke és a T-Twins Kiadói és Tipográfiai Kft., Budapest, 86–97. o.
- Treger, Harvey (1996): *Police Social Work*. In: Edwards és mts. [szerk.]: *Encyclopedia of Social Work*. NASW, Maryland, 1843–1849. o.

Weber, Max (1987): Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. 1. kötet. KJK. Budapest.

Weil, Marie Overby – Gamble, Dorothy N.(1996): Community Practice Models. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1996, 577–587. o.

Weismiller, Toby – Rome, Sunny Harris (1996): Social Workers in Politics. In: Edwards és mts. [szerk.]: Encyclopedia of Social Work. NASW, Maryland, 1996, 2307–2313. o.

Zastrow, Charles (1992): The Practice of Social Work. Wadsworth Publ. Comp., Belmont, California.

Zastrow, Charles (1994): A szociális munka közösségi gyakorlata. In: Gosztonyi Géza [szerk.]: A szociális munka közösségi megközelítése. A szociális munka elmélete és gyakorlata, 3. kötet, Semmelweis Kiadó, Budapest, 1994, 219–257. o.